

הרב אריק מלכיאלי

כפרת יום הכיפורים ללא תשובה

- א. יום כפור ללא תשובה
- ב. גדר התשובה וענינו של יום הכפורים
- ג. דוגמאות נוספות לחילוק הנ"ל בגדרי התשובה

א. יום כפור ללא תשובה

כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פרק א הלכה ג):

"ויעצמו של יום הכיפורים מכפר לשבים, שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם".

ומקור דבריו מהמשנה (יומא פה):

"מיתה ויום הכיפורים מכפרים עם התשובה".

ובגמ' שם איתא דהוי מחלוקת בין רבי לרבנן. דלדעת רבי בין עשה תשובה ובין לא עשה תשובה - יום הכיפורים מכפר. ולדעת רבנן בעינן דווקא תשובה. והלכתא כרבנן. ולכן פסק הרמב"ם שמכפר דווקא לשבים אבל עם לא עשה תשובה אין יום הכיפורים מכפר עליו. על פי זה יש לעיין במציאות דורינו, שזכינו שישנה התערורות רבתי ביום הכיפורים וחלק נכבד מעם ישראל (לפחות בארץ הקודש) שומר וצם ביוהכ"פ, וחלק גדול אף מגיע לבית הכנסת. האם יש לומר דכל זה איננו שווה ואין יום הכיפורים מועיל להם כלום כל עוד אין בכוונתם לשנות את דרכם ולשמור תורה ומצוות??

ב. גדר התשובה וענינו של יום הכפורים

כדי לענות על כך יש להבין את גדר התשובה בכלל וביום הכיפורים בפרט.

דהנה גדר התשובה בכלל היא כדברי הרמב"ם (שם פרק ב הלכה א-ב):

"אי זו היא תשובה גמורה? זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה... ומה היא התשובה? הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד... וכן יתנחם על שעבר... ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם".¹

ואם כן ברור שאם ביום הכיפורים נדרשים לתשובה על דרך הרגיל, אם כן כל שאינו מתכוון לשנות מעשיו שאינם ראויים, לא יועיל לו יום הכיפורים כלום.

אך יש לומר שגדרי התשובה ביום הכיפורים הם באופן אחר כדלקמן וביאור העניין. דהנה בזמן שבית המקדש היה קיים היתה כפרה נוספת ע"י שעיר המשתלח, ובלשון הרמב"ם (שם פרק א הלכה ב):

"שעיר המשתלח לפי שהוא כפרה על כל ישראל כהן גדול מתודה עליו על לשון כל ישראל שנאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל.

שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות, בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה, בין שהודע לו בין שלא הודע לו הכל

¹ וראה בכללות עניין התשובה באגרת התשובה שבספר התניא, בפרק א

מתכפר בשעיר המשתלח, והוא שעשה תשובה, אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות, ומה הן הקלות ומה הן החמורות, החמורות הן שחייבין עליהם מיתת בית דין או כרת, ושבועת שוא ושקר אע"פ שאין בהן כרת הרי הן מן החמורות, ושאר מצות לא תעשה ומצות עשה שאין בהן כרת הם הקלות".

והיינו דאף על פי שמפשוטות הסוגיות בגמרא אין נפקא מינה בין 'שעיר המשתלח' ליום הכיפורים' בנוגע לצורך שיהיה עמהם גם תשובה מצד האדם או לאו, ובכל זאת מחדש הרמב"ם שיש חילוק ביניהם בצורך צירוף התשובה לכפרה (ראה באריכות בכסף משנה ולחם משנה על הרמב"ם כאן, מנחת חינוך מצווה שסד בסופה ובכו"כ ממפרשי הרמב"ם על אתר).

ויש לעיין מה הסברא לחלק ביניהם דביום הכיפורים ללא תשובה אינו מכפר כלל, ובשעיר המשתלח מועיל לכפר על עבירות הקלות אף ללא תשובה? ויש לומר דיסוד החילוק הוא בגדר ואופן כפרת יום הכיפורים ושעיר המשתלח. דהנה הלשון בתורה לגבי כפרת 'שעיר המשתלח' היא (ויקרא טז כב):
"ונשא השעיר עליו את כל עוונותם".

וכנאמר בפסוק שלפניו:

"והתוודה עליו את כל עוונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ונתן אותם על ראש השעיר".

והיינו שהשעיר גדר כפרתו היא שהוא 'מתעסק', לא כ"כ בטהרת הגברא עצמו, כי אם במחיקת והסרת ה'חפצא' של העברות מעם ישראל.

וממילא מובן שיש לזה דרגות שונות - שע"י תשובה יש לו תוקף חזק יותר והוא מוחק גם את העוונות החמורות וללא התשובה האפקט הוא חלש יותר ומוחק רק את העוונות הקלות.

אך כפרת 'יום הכיפורים' היא מכיוון אחר. לא בדרך של התעסקות עם ה'חפצא' של העברות עצמן למחקן אלא בכיוון ההפוך, התעסקות בה'גברא' להוציא את האדם מן העברות שבידו.

ובלשון הכתוב: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותכם לפני ה' תטהרו". והיינו שעיקר ההתעסקות של יום הכיפורים הוא ב'שליפת וחילוף' האדם מתוך העברות. על פי יסוד זה מובן שולוא עשיית האדם תשובה, להיות בתנועה של התקרבות לה', של שינוי וטהרה - אין הוא בגדר 'כלי' שיחול עליו אופן הכפרה של יום הכיפורים. מכיוון שהוא עומד בתנועה הפוכה מקירוב לה' ומציאה מהחטאים, הרי הוא מונע ומעכב לענין זה, ויום הכיפורים לא יכול להוציא אותו ולעמיד אותו למקום אחר, והרי זה ע"ד הכלל הידוע: "אין קטגור נעשה סגור".

ועל דרך ביאורו של הגאון הראגצ'ובר (בספרו 'צפנת פענח' על הרמב"ם, הלכות יבום פרק ד הלכה כ) בהסבר דברי רבא (שבועות יג). שאומר שאף לדעת רבי שיום הכיפורים מכפר אף ללא התשובה, בכל זאת מודה רבי שבעברות הקשורות ליכרת דיומא' (עברות הקשורות בדיני העינוי של יום הכיפורים כאכילה וכו') אין יום הכיפורים מכפר עליהם. ובהסברת העניין מבאר הרגצ'ובר:

דכיוון שבמקרים אילו הסיבה והגורם להגדרתם כעבירה, היא המציאות של יום הכיפורים, הרי לא יתכן שיום זה הגורם להגדרתם כעבירה יהיה זה שמכפר עליהם, דאין קטגור נעשה סגור.

(ועל דרך זה יש לבאר בנוגע ליציאת מצרים, שאמרו חז"ל במדרש על הפסוק "וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים" שרק חמישית מעמ"י יצאו, והשאר היו רשעים שמתו במכת החושך. וקשה דאם כן איך מצאנו שהיו רשעים שכן יצאו ממצרים, כמאמר רז"ל (סנהדרין קג:): ש'פסל מיכה יצא עמהם' וכן לגבי קריעת ים סוף ארז"ל (זוהר פרשת תרומה) שקטרגה מידת הדין ואמרה 'הללו (המצריים) עובדי עבודה זרה והללו (עמ"י) עובדי עבודה זרה', ואם כן מאי שנא רשעים אלו שכן זכו לצאת ממצרים?

וביאור העניין הוא שגאולת עמ"י ממצרים באה מצד גילוי האהבה העצמית של הבורא יתברך לנו כאהבת האב לבן, שאין לה הפסק אף אם אין מעשי הבן ראויים. וכמאמר רז"ל 'בין כך ובין כך בני הם ולהחליפם באומה אחרת איני יכול'.

ולכן גם אלו העובדי עבודה זרה זכו לצאת. מה שאין כן אלה שלא יצאו הרי אלו הרשעים שלא רצו לצאת ולכן כיוון שהיו נגד גילוי זה של האהבה העצמית לא זכו לקבל אותו ולצאת ממצרים.

וראה באריכות בעניין זה בליקוטי שיחות (חלק יא פרשת שמות) ושם גם מבאר מדוע בגאולה העתידה גם מי שלא ירצה לצאת מהגלות יגאל עי"ש.

על פי כל זה יש לבאר דשאני סוג ועניין התשובה הנדרשת ביום הכיפורים מכל גדרי התשובה הרגילים.

דמכיוון שיום הכיפורים הוא זה שמרומם את האדם מעיניו ומוציאו מהעברות, הרי התשובה הנדרשת מהאדם אינה כדי לפעול את הכפרה אלא רק שלא יהיה בגדר דמנגד לתנועת הקירוב לה'.

ואם כן יש לומר דסגי **בתנועה כללית של תנועה וקירוב לה'** ולא כל כך בתשובה פרטנית הרגילה הנדרשת לכל השנה.

סמך ומקור לכך בדברי הרמב"ם עצמו (הלכות שגגות פרק ג הלכה י):

"אין יום הכפורים ולא החטאת ולא האשם מכפרין אלא על השבים

המאמינים בכפרתן. אבל המבעט בהן אינן מכפרין בו.

כיצד, היה מבעט והביא חטאתו או אשמו והוא אומר או מחשב בלבו שאין אלו מכפרין, אע"פ שקרבו כמצוותן לא נתכפר לו וכשיחזור בתשובה מבעיטתו צריך להביא חטאתו ואשמו.

וכן המבעט ביום הכפורים אין יום הכפורים מכפר עליו, לפיכך אם נתחייב באשם תלוי ועבר עליו יום הכפורים והוא מבעט בו, הרי זה לא נתכפר לו וכשיחזור בתשובה אחר יום הכפורים חייב להביא כל אשם תלוי שהיה חייב בו".

והיינו דלא כתב "השבים והמאמינים", שאז היה משמע שזה שני דברים שונים, אלא 'השבים המאמינים', דהיינו שגדר השיבה כאן הוא כללי שמאמין ומכבד וכו'.

ומזה משמע דגדר השבים כאן הוא בעניין האמונה הכללית שלא יהיה 'מבעט' כהמשך לשונו של הרמב"ם ולא בגדר התשובה הרגילה הכללית.

ג. דוגמאות נוספות לחילוק הנ"ל בגדרי התשובה

1. חתן. חז"ל אמרו שמוחלין לו על כל עוונותיו.

ואיתא בפוסקים (רמ"א אה"ע ס"א ס"ס א) שנהגו להתענות החתן והכלה ביום חופתן. והיינו משום 'דהווי סליחה דידהו שנמחלו עוונותיהם, ויום כיפורים דידהו' (שו"ת מהר"ם מינץ סימן קט הובא בב"ש שם ס"ק ו).

ויש לומר דעיקר הכפרה היא עצם היום והעניין של הנישואין, אלא שצריך סוף כל סוף תנועה דומה מצד האדם - 'אתערותא דלתתא' ולזה סגי עניין הצום (וראה האריכות בעניין זה בגדר הכפרה והצום של החתן והכלה בליקוטי שיחות חלק ל פרשת וישלח).

2. בתשובה גופא ישנם שתי אופנים אלו.

בתשובה רגילה הוי מחיקת נחטא עצמו, מה שאין כן בתשובה מעלייתא הוי הכפרה מצד שמשנתנה מציאותו של האדם ונהייה אדם אחר .

ובלשון הרמב"ם (שם פרק ב הלכה ד)

"להיות השב צועק תמיד לפני ה' וכו' ומשנה שמו כלומר אני אחר

ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים, ומשנה מעשיו כולן לטובה".

ועיין בכל זה באריכות בליקוטי שיחות (חלק לד פרשת עקב), ושם נתבאר דהנפק"מ היא

שיש לומר שבסוג תשובה כזו מועילה גם על עברות כאלה שנאמר עליהם (קהלת א טו):

"מעוות לא יוכל לתקון", כיוון שאינו מתקן העבירה עצמה אלא יוצא ממנה.

ועל כל פנים מכל הנ"ל יצא לנו לימוד זכות עצום על כלל אחינו בני ישראל אף אלו שאינם

שומרים תומ"צ כהלכתם .

דכיוון שביום זה צמים ומכבדים ומאמינים בכפרתו, עניין זה גופא מועיל לכפרתם אף

ללא כל גדרי התשובה הרגילים.

ויש להוסיף ע"פ הידוע דרוב רובם של אנשים אלו, הוו בגדר 'תנוקות שנשבו', וא"כ כ"ש

דיש לומר שלהם מועילה תשובה כזו.

